

Hududiy turizmni rivojlanishda klaster tizimlaridan maqsadli foydalanish

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Murojaatlar, ijro intizomi monitoring va
nazorati bo'limi bosh mutaxassisi
PhD Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich
orifdostmurodov276@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9963-3777>

Annotatsiya: Ushbu maqolada hududiy turizmni rivojlanishda klaster tizimlaridan foydalanish, turizm klasterlari yordamida hududiy turizm xizmatlarini yanada rivojlantirish, shuningdek turizm tashkilotlarini tizimlashtirish, turizm tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan kadrlarni muvofiqlashtirib boorish, tog'li hududlarda turizm xizmatlarini jozibadorligini oshirish, turistlarga xizmat ko'rsatish qamrovini kengaytirish va xizmat sifatini oshirish, ko'rsatilayotgan xizmatlar narxini sun'iy oshib ketmaslik bo'yicha zaruriy chora-tadbirlarni qo'llab boorish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy samaradorlik, turizm klasteri, kurort-sayyohlik, dam olish va sog'lomlashtirish, HR, tabiiy va rekreatsion resurslar, xizmatlar sifati va hududning iqtisodiy imkoniyatlari.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi sharoitida turizm muhim ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillardan biriga aylanib, mazkur sohadan olinadigan umumiy daromad hajmi tobora oshib bormoqda. Turizm faoliyati faqatgina sayr-sayohatdan iborat bo'lmasdan, balki iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi orqali yangi ish o'rinlarini yaratishga, aholining bandligini ta'minlashga va shu bilan birgalikda, turdosh bo'lgan tarmoqlarga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda jahonda kuzatilayotgan siyosiy voqealar, iqtisodiy o'zgarishlar va tabiiy ofatlar tufayli barqarorlikni ta'minlash qiyin kechmoqda. Shu bois iqtisodiyotda tub tarkibiy o'zgarishlar davrida turizm sohasini iqtisodiyotning asosiy daromad keltiradigan sektoriga aylantirish maqsadida mavjud imkoniyatlaridan maqsadli foydalanib,

faoliyatni yanada rivojlantirish hamda turizm sohasini qo'llab-quvvatlash dunyo hamjamiyatining doimiy diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Shu maqsaddan kelib chiqib qaraydigan bo'lsak, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Butunjahon Turizm Tashkiloti (BMTBTT) ma'lumotlariga ko'ra, "2024-yilda turizm jahon yalpi ichki mahsulotining (YaIM) 10,4 %i, har 1/10 ish o'rni, jahon eksportining 7 %i, xizmatlar eksportining 30 %i to'g'ri kelgan. Xalqaro turizm harakatlarida 2024-yilda 1,462 mln.dan ortiq turistlar qatnashgan bo'lib, ularga ko'rsatilgan xizmatlardan 1,480 mlrd. AQSh dollari miqdorida daromad olingan"¹. Bu esa hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirish omillarini tadqiq etishning dolzarbligini namoyon etadi.

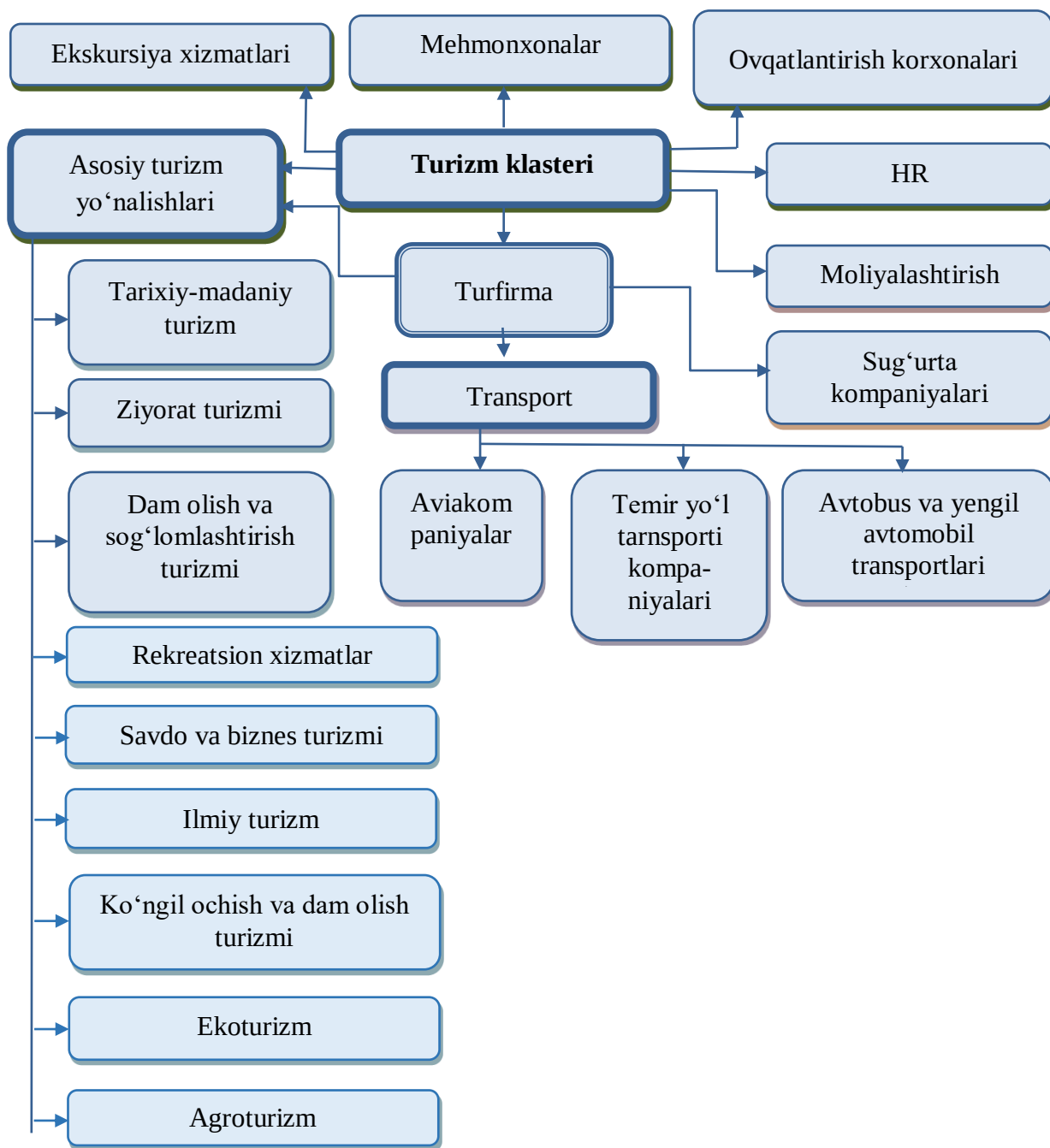
TAHLIL VA NATIJALAR

Rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiyotini o'rganganimizda, butun faoliyatni tizimlashtirish, ishlab chiqaruvchi va xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning faoliyatini bir-biriga integratsiyalashtirib rivojlantirish samaradorligi yuqori ekanligini kuzatish mumkin. "So'nggi yillarda turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirildi. Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda turizm tashkilotlarini turizm klasterlarida tizimlashtirish mexanizmlari shakllantirildi. Mazkur tizim turizm sohasini yanada jadallashtirishga, xususan, kichik turizm tashkilotlarini rivojlantirishga hissa qo'shmoqda. Turizm sohasida iste'molchilarga ko'rsatilayotgan xizmatlar turistlarning talab va istaklarini qondirishga yo'naltirilgan bo'lsa-da, ko'rsatilayotgan xizmatlarning tizimlashtirilmaganligi turistlar uchun bir qancha noqulayliklar tug'diradi"². Turizm xizmatlari bozorida turizm tashkilotlari o'z mijozlarini shakllantirishda iste'molchilar, asosan, tabiiy va sifatli turizm mahsulotlarini xohlashsa-da, turistlar sifat, narx, jozibadorlik, zamonaviy arxitektura kabi omillarga ko'proq e'tibor qaratishadi, turizm klasterlari orqali yuqoridagi talablarga mos xizmatlarni ishlab chiqish qulayligini

¹ www. UN Tourism.

² Dustmurodov O.I. Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishning o'ziga xos tendensiyalari. // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 8-son. – T., 2024-yil. 458-467-betlar.

ko‘rishimiz mumkin. Shuningdek, turizm klasterlari orqali turizm sohasidagi barcha aloqador xizmatlarni qamrab olgan holda turistlar uchun sifatli tizimlashtirilgan xizmat ko‘rsatish mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish mumkin (1-rasm).

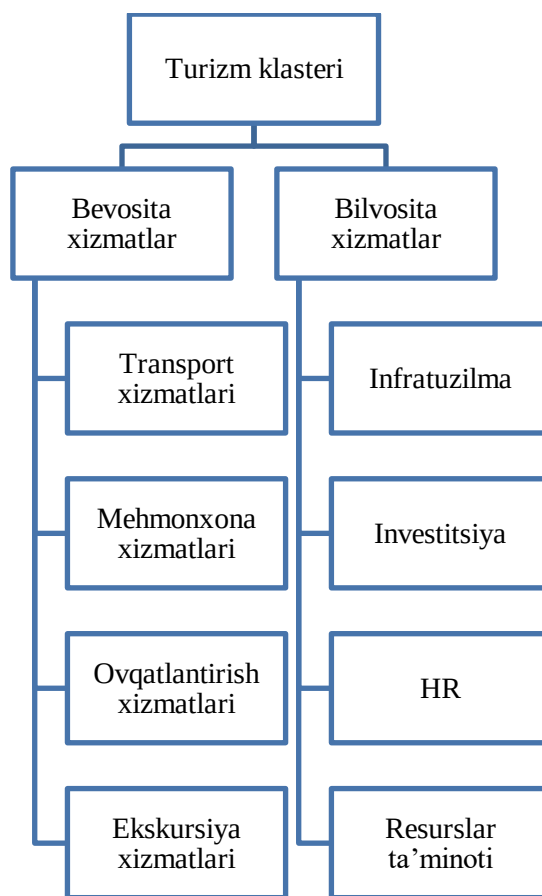
1-rasm. Turizm klasteri tarkibiga kiruvchi asosiy faoliyatlar³

³ Muallif tomonidan tayyorlangan.

Klasterlar mintaqaviy va milliy rivojlanish strategiyalarida keng qo'llanilishiga qaramay, iqtisodiyotni rivojlantirishda mazkur tizimning bor imkoniyatlaridan to'liq foydalana olmayapmiz. Klaster ma'lum yo'nalishga ixtisoslashgan o'zaro bog'liq kompaniyalarning geografik jamlangan guruhlarida deb tushuniladi. Bizningcha, hududiy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishda turizm klasterlari faoliyatini yanada takomillashtirish, turizm klasterlari doirasida faoliyat olib borayotgan korxona va tashkilotlar hamkorliklarini kuchaytirish bo'yicha qonuniy, iqtisodiy imkoniyatlarni yanada kengaytirish lozim. Dam olish maskani va turizm klasterining ishlab chiqarish zanjirida xizmat ko'rsatishning muhim maqsadli obyekti turist hisoblanadi. Turistlar mintaqaga tashrif buyurganlarida, ular nafaqat ularga to'g'ridan to'g'ri murojaat qilingan turizm mahsulotini, balki tegishli tarmoqlarning ko'plab afzalliklarini ham iste'mol qiladilar.

Turizmga qiziqishning asosi sayohat maqsadiga javob beradigan va turistning ekskursiya, davolanish, dam olish, o'yin-kulgi va hokazolarga bo'lgan ehtiyojini qondira oladigan obyektlardir, shuning uchun kurort va sayyohlik klasterining markaziy elementi mintaqaning rekreatsion resurslari hisoblanadi. Mintaqa turizm va rekreatsion resurslar bilan qanchalik to'yingan bo'lsa, turizmga qiziqish shunchalik ko'p bo'lishi mumkin. "Hududiy turizmni rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini oshirishda hududlarda turistlarga kompleks xizmat ko'rsatish qulayliklarini yaratish orqali turistlar sonini oshirish, turizm sohasidan olinadigan daromadni oshirish, turistlar uchun mazmunli turizm manzillari yaratishda barcha xizmatlarni qamrab oladigan turizm klasterlaridan samarali foydalanish mumkin. Bugungi kunda turistlar rekreatsion xizmatlarga katta qiziqish bilan qarashmoqda. Samarqand viloyatining tog'li hududlarida turistlarni tabiat qo'ynidagi shifobaxsh dam olish va davolanish maskanlari, mazali mevalari, insonning quvvatini oshiruvchi milliy taomlari va boshqa jozibador turizm obyektlaridan mahalliy va xorijiy turistlarga mazmunli sayohatlarni tashkil etish mumkin. Biroq mazkur hududlarda turistlarga kompleks xizmat ko'rsatish imkoniyatlari yetarli emas. Mazkur manzillarda turistlarning hordiq

chiqarishlari uchun 1-3 kungacha, davolanish maqsadida kelagan turistlar uchun 10-15 kungacha turlar shakllantirsa bo‘ladi. Bizningcha, mazkur hududdagi turizm resurslaridan maqsadli foydalanib, turistlar uchun o‘zaro aloqali xizmatlar paketini shakllantirish lozim. Bunda turistlarni mazkur manzillarga bir-biriga bog‘langan sifatli xizmatlar orqali yo‘naltirish va turistlar uchun noqulay holat tug‘ilmasligini ta‘minlash, zarurat bo‘lganida, turistlarni boshqa manzillarga yo‘naltirish lozim bo‘ladi. Turizm klasterlari qanchalik keng qamrovli, moliyaviy imkoniyatlari yuqori bo‘lsa, turizm klasterlari orqali turistlar uchun bevosita va bilvosila xizmatlarni shakllantirish mumkin”⁴ (2-rasm).

2-rasm. Turizm klasteridagi asosiy xizmatlar majmuasi⁵

⁴ Dustmurodov O.I. Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishning o‘ziga xos tendensiyalari. // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 8-son. – T., 2024-yil. 458-467-betlar.

⁵ Muallif tomonidan tayyorlangan.

Xizmat ko'rsatish sohasida kurort-sayyohlik majmuasi va sog'lomlashtirish maskanlari alohida o'rin tutadi. Dam olish va sog'lomlashtirish tarmoqlarida turizm xizmatlarini shakllantirishda tibbiyot xodimlari bilan hamkorlikda iste'molchilar uchun foydali va sifatli xizmatlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Rekreatsion xizmatlar nazariyasiga kiritilishi mumkin bo'lgan asosiy konseptual yo'nalishlar ishlab chiqishda texnologik jarayon, faoliyat maqsadlari, moliyalashtirish manbalari, kadrlar siyosati (HR), iste'molchilar segmenti, boshqaruv texnikasi, marketing metodlari, reklama va boshqa aloqador xizmatlardan foydalaniladi.

Rekreatsion xizmatlarning muhim xususiyatlarini o'rganish jamiyatda "ijtimoiy" va "jamoat" tovarlarini yaratish va tarqatish motivatsiyasi, ijtimoiy siyosatni amalga oshirishning mazmuni va xususiyatlari, ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiyot va ijtimoiy davlatning shakllanish qonuniyatlari bilan chambarchas bog'liq. Iqtisodiyotning ushbu sektori milliy iqtisodiyotning jahon iqtisodiyoti tarkibiga qo'shilish omili bo'lib xizmat qiladi va iqtisodiyotning ushbu sohasida raqobatbardosh xizmatlarni yaratishni nazarda tutadi. Kurort va turizm sektori va rekreatsion xizmatlar ikki tomonlama vazifani bajarishi kerak:

1) jamiyatning davolanish, dam olish, sayohat va boshqa dam olish shakllariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish vositasi bo'lib xizmat qiladi;

2) iqtisodiyotning ahamiyatini oshirishga yordam beradigan raqobatbardosh sektorni shakllantirish. Mintaqalararo va xalqaro mehnat taqsimotidagi hudud, aholining turmush darajasini oshirish va mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini tezlashtirish.

Iqtisodiyotning gumanistik xususiyatlarini kuchaytirish jamiyat farovonligini baholash ko'rsatkichlari tizimini rivojlantirishga yordam berdi. Ko'pgina mamlakatlar siyosatida farovonlikning yashash "darajasi" va "sifati" kabi baholash mezonlari aniq belgilangan va keng qo'llanilgan. Hududiy turizmni har tomonlama rivojlantirish orqali mahalliy aholining yashash sharoitidagi qulayliklarni yanada oshirishga erishiladi. Hududiy va rekreatsion xizmatlar dam olish paytida tabiiy obyektlar,

tarixiy diqqatga sazovor joylar va rekreatsion obyektlardan foydalanishdan foydali xususiyatlarni olish bilan bog'liq, ularni iste'mol qilish umumiy, ammo jamoaviy shaklda iste'mol qilish imkoniyati hali ham yetarlicha shakllantirilmagan. Binobarin, ushbu xizmatlar aralash (jamoaviy) jamoat manfaati shaklini oladi va ularni ishlab chiqarish iqtisodiyotning davlat va xususiy sektorlari faoliyati natijasiga aylanadi. Ijtimoiy ishlab chiqarishda iqtisodiyotning ijtimoiy yo'naltirilgan modelini shakllantirish ijtimoiy adolatga erishish va aholini qashshoqlikdan himoya qilish maqsadida resurslarni taqsimlashni ta'minlaydigan ijtimoiy siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirish asosida amalga oshiriladi. Jamiyat taraqqiyoti va bozorning ijtimoiy ta'sirining faollashishi bilan shaxsning shaxsiyatini rivojlantirishga qaratilgan ijtimoiy tovarlarni ishlab chiqarishning ahamiyati ortadi. Shu munosabat bilan turistik va rekreatsion xizmatlar – shaxsning ko'payishi va rivojlanishiga xizmat qiladigan ijtimoiy yaxshilik (xizmat). Tabiiy va rekreatsion resurslarga uni tabiiy va geografik xususiyatlari bo'yicha dam olish uchun mos maydon sifatida tavsiflovchi jihatlar kiradi, bular: iqlim qulayligi, hududning ekologik holati yuqoriligi, quruqlikdagi noyob ekologik turizm obyektlarining jozibadorligi, tabiiy mahsulotlar, tabiiy betakror manzaralar, turli xil dam olish turlarini birlashtiradi.

Hududiy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishda klaster tizimlaridan maqsadli foydalanishda mintaqadagi siyosiy vaziyat juda muhim hisoblanadi. Harbiy mojarolarning mavjudligi yoki yo'qligi, millatlararo munosabatlardagi keskinlik darajasi, terroristik tahdid darajasi, davlat tomonidan turizmni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash siyosati, viza rejimi va ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini doimiy ravishda davlat tomonidan nazorat qilish kurort va sayyohlik klasterini shakllantirish uchun muhim shartlardir. Atrof-muhit iqtisodiyoti mintaqaning ishbilarmonlik muhitini shakllantiradi va dasturiy ta'minotni o'z ichiga rekreatsion xizmatlarga bo'lgan talab, fiskal va kredit siyosati, inflatsiya darajasi, hududning investitsiya muhiti va hokazolarni shakllantiradigan sotib olish qobiliyati va aholining turmush darajasini qamrab oladi. Hududlarda rekreatsion turizm xizmatlarini rivojlantirishda turizm

klasterlaridan foydalanishda amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlarni quyidagi 1-jadvalda ko'rib chiqdik.

1-jadval

Turizm klasterlarini rivojlantirishda amalga oshirilishi zarur bo'lgan vazifalar va kutilayotgan natijalar⁶

Amalga oshirilishi zarur bo'lgan vazifalar	Amalga oshirish yo'llari	Kutilayotgan natijalar
Hududning ijtimoiy-iqtisodiy holatini yanada yaxshilash	Hududning iqtisodiy imkoniyatlarini o'rganish, hududning ijtimoiy-iqtisodiy holatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy va moliyaviy tadbirlarni amalga oshirish	Hudud aholisining yashash sharoitlari yanada yaxshilanadi, hududda infratuzilma shakllantiriladi, yangi ish o'rinlari yaratiladi, hududning eksport hajmi kengayadi
Hududda rekreatsion xizmatlarni rivojlantirish	Turizm resurslariga ega rekreatsion hududlarning imkoniyatlarini o'rganish, mavjud resurslardan samarali foydalanish, tabiiy turizm hududlarini shakllantirish, xizmatlar sifatini oshirish va hajmini kengaytirish, raqobatbardosh va jozibador xizmatlarni shakllantirish, turistlar oqimini kengaytirish, marketing metodlarini qo'llash	Hududlarda sifatli va jozibador turistik-rekreatsion xizmatlar shakllantiriladi, turistlar uchun yangi turizm manzillari tashkil etiladi, hududning turizm salohiyati ko'tariladi
Turistik-rekreatsion hududlarda turizm klasterlarini rivojlantirish	Turizm sohasiga aloqador va barcha turdosh tashkilot va korxonalarni tizmlashtirish orqali iste'molchilarga sifatli xizmat ko'rsatishni yo'lga qo'yish	Ishlab chiqaruvchilar, xizmat ko'rsatuvchilar va iste'molchilar uchun sifatli va nisbatan arzon mahsulot va xizmatlar joriy qilinadi, turizm klasterlari tarkibidagi korxonalarning integratsiyalashuvi korxonalar rivojlanishini jadallashtiradi
Hududiy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirish	Hududiy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshiruvchi omillarni o'rganish, mavjud muammo va kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish choralari ko'rish	Hududlarda serdaromad turizm tashkilotlari faoliyati yo'lga qo'yiladi.
Xizmat ko'rsatuvchi xodimlar faoliyatini	OTMlari va kasb-hunarlariga yo'naltiruvchi markazlarda	Turizm klasterlarida zamonaviy tajribaga ega

⁶ Muallif tomonidan tayyorlangan.

takomillashtirish	professional xizmat ko'rsatuvchi kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, xorij tajribalarini o'rganish, xodimlarning sun'iy intellekt xizmatlaridan foydalanish salohiyatini oshirish, muntazam ravishda xodimlarning malakasini oshirib borish	xodimlar bazasi shakllanadi, smart xizmatlarni ko'rsatish mexanizmlari joriy etiladi, turizm klasterlarida ish samaradorligi oshadi
-------------------	--	---

Bizningcha, hududiy turizm xizmatlarini rivojlantirishda klaster tizimlaridan maqsadli foydalanish orqali quyidagi samaradorlik ko'rsatkichlariga erishiladi:

- klaster subyektlarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan va tizimning barcha elementlarini birlashtirish natijasida har bir elementdan alohida olingan iqtisodiy effektlarning arifmetik yig'indisidan ko'ra ko'proq iqtisodiy samara olish imkoniyatini ifodalovchi sinergetik effekti oshadi;
- turdosh tarmoqlar ta'sirida namoyon bo'ladigan va mintaqaning umumiy iqtisodiy rivojlanishini tezlashtirishga hissa qo'shadigan multiplikator effekti oshadi;
- investitsiyalar oqimini rag'batlantiradigan, kurort-turizm sohasidagi korxonalarning ishbilarmonlik faolligi va raqobatbardoshligini oshiradigan innovatsion muhit shakllanadi;
- mintaqaning yanada uyg'un rivojlanishi, raqobat sharoitida ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirish va kurort va sayyohlik brendini targ'ib qilish orqali hududning imiji mustahkamlanadi;
- xizmatlar va mahsulotlarni diversifikatsiya qilish orqali savdo imkoniyatlari kengayadi;
- hududda ko'ngilochar soha, ko'rgazma, teatr va boshqa xizmatlar rivojlantiriladi;
- hududning ekologik vaziyati yaxshilanadi, mahalliy aholining salomatlik darajasi ko'tariladi.

Hududiy turizm klasterini rivojlantirishda samarali boshqaruv yechimlarini ishlab chiqish, shuningdek, tadbirkorlik, biznes va hukumat o'rtasidagi hamkorliklarini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Hukumat tomonidan tadbirkorlar

faoliyatini qo'llab-quvvatlash qanchalik muhim bo'lsa, tadbirkorlarning qonun doirasida faoliyat olib borishlarini nazorat qilish ham muhim hisoblanadi. Bugungi kunda kichik biznes, asosan, qisqa muddatli manfaatlarga erishishga qaratilgan, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning uzoq muddatli istiqbollarini hisobga olmaydi va rivojlangan mamlakatlarda tadbirkorlik madaniyati darajasidan sezilarli darajada orqada qolmoqda. Bunday sharoitda kurort-sayyohlik majmuasini boshqarishning samarali yechimlarini ishlab chiqish uchun eng oqilona yondashuv biznes va davlat o'rtasida sohani rivojlantirish uchun javobgarlikni taqsimlash bilan birgalikda tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqishdir. Tadbirkorlar, asosan, ko'proq daromad topishni ma'qul ko'rishadi.

Bizningcha, tadbirkorlar faoliyatining asosiy strategiyasi iqtisodiy barqarorligini oshirishga qaratilishi lozim. Shuningdek, ishchi xodimlarga ijtimoiy normalardan kelib chiqib, ish muhiti yaratilishi va ish haqi belgilanishi natijasida ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari ko'tariladi. Bizningcha, biznes tuzilmalarining faoliyati samaradorligini baholovchi hamda strategiyalarini ishlab chiqish uchun biznes va davlat o'rtasida vositachi vazifasini bajaradigan qonuniy tashkil etilgan institutlarni yaratish kerak. Bu har qanday siyosiy partiyalar va ma'muriyatlardan moliyaviy jihatdan mustaqil bo'lishi va davlat tuzilmalariga nisbatan o'z faoliyatida to'liq shaffof bo'lishi kerak bo'lgan saylangan boshqaruv apparati va ixtiyoriy a'zolari bo'lgan turizm va dam olish tadbirkorlari uyushmasini ifodalovchi tashkilot sifatida faoliyat olib borishi mumkin.

Samarqand viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida rivojlanayotgan tendensiyalar, hududlarni rekreatsion rivojlantirish muammolarining ahamiyatini qayta ko'rib chiqish va yuqori sifatli rekreatsion mahsulotni shakllantirish lozim. Bu esa o'z navbatida, hududlarning rekreatsion imkoniyatlarini baholash, muammoli nuqtalarni aniqlash va ularni bartaraf etish orqali amalga oshiriladi. Geografik joylashuvi tufayli Samarqand viloyati hududi nafaqat tabiiy, madaniy va tarixiy joylarning boyligi, balki landshaftning o'ta xilma-xilligi, yashil hududlari va iqlim

sharoiti bilan ajralib turadi, bu esa kurort va sayyohlik klasterini modernizatsiya qilishga yagona yondashuvni, har bir alohida tumanga moslashtirilgan yanada moslashuvchan siyosatni talab qiladi. Samarqand viloyatining har bir tumanida o'ziga xos turizm xizmatlari shakllantirilgan. Viloyatning tog'li hududlarida tabiat go'zalliklarini uyg'unlashtiruvchi betakror manzaralar, tabiiy mahsulotlari bilan ajralib turuvchi bebaho ne'matlari bo'lsa-da, mazkur manzillarga, asosan, mahalliy aholi dam olish uchun tashrif buyurishadi. Hududlarda mavjud imkoniyatlardan maqsadli foydalanish, mazkur manzillarda mahalliy va xorijiy turistlar uchun shinam dam olish sharoitlarini yaratish lozim. Xususan, (nomavsum davr) yoz faslining issiq kunlarida tog'li hududlarda dam olishga bo'lgan talab yanada oshadi, aynan mana shu davrda tog'li hududlarda ko'rsatilayotgan sifatli xizmatlar turistlarning talablariga mos taklif bo'ladi.

Shuningdek, olib borilgan tadqiqotlarda Nurobod tumanida yer ostidan chiquvchi tabiiy, shifobaxsh, issiq suv bilan davolovchi sanatoriydagi tabiiy resurs noyoblighi bilan nom qozongan bo'lsa-da, mazkur hududda ko'rsatilayotgan xizmatlarning sifati pastligi, yetarlicha xizmat ko'rsatish turlari shakllantirilmaganligi, ayrim xizmatlarning (mahalliy do'konlardagi savdo xizmatlari) narxlari qimmatligi aniqlandi. Nurobod tumanidagi mazkur davolanish maskanida ko'rsatilayotgan xizmatlar mavsum tanlamaydi, ya'ni yilning to'rt faslida ham borib davolanish mumkin. Bizningcha, mazkur hududning imkoniyatlaridan samarali foydalanish, mazkur hududdagi xizmatlarni diversifikatsiya qilish, mazkur manzilda turistlarga kompleks xizmat ko'rsatish imkoniyatlarini yaratish lozim. Mazkur sanatoriya Rossiya, Qozog'iston, Tojikiston mamlakatlaridan xorijiy turistlar qabul qilinmoqda. Dam olish maskanining imkoniyatlarini kengaytirish, faoliyatini yanada takomillashtirish, marketing metodlarini qo'llash orqali boshqa mamlakatlardan ham turistlar oqimini shakllantirish mumkin.

Kattaqo'rg'on tumanidagi nom qozongan "Ergash ota" (ochlik bilan davolash) sog'lomlashtirish markazi samarali davolash metodlari bilan nom qozongan. Biroq

mazkur markaz mijozlariga, asosan, tibbiyot xizmatlari ko'rsatiladi. Bizningcha, sog'lomlashtirish markazlarida tibbiyot xizmatlari bilan turizm xizmatlarini uyg'unlashtirish, davolanayotgan mijozlarga ularning sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmaydigan ekskursiyalarni tarixiy-madaniy obyektlar, ziyoratgohlar, tog'li hududlar, teatr, muzey va boshqa madaniy tadbirlar, agroklasterlariga jalb qilish xizmatlarini shakllantirish orqali ko'rsatilayotgan xizmatlarning yanada jozibadorligini oshirish hamda turistlar sonini oshirishga erishish mumkin.

Olib borilgan tadqiqotlarda hududiy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishda Samarqand viloyatidagi mavjud resurslarning jozibadorligini oshirish, turizm xizmatlarini takomillashtirish, diversifikatsiya qilish, turizm xizmatlarini turdosh sohalar bilan birlashtirish orqali erishish mumkinligi aniqlandi. Turizm klasterlari orqali barcha xizmatlarni tizimlashtirish, faoliyatni rivojlantirish, narxlardagi nomutanosibliklarni bartaraf etish va turistlar oqimini kengaytirishga erishish mumkin. Dam olish maskani va turizm klasterini barqaror rivojlantirish imkoniyati turizm sohasi infratuzilmasining mavjudligi va rivojlanish darajasi bilan bevosita bog'liq. Rivojlangan infratuzilma rekreatsion hududlarning jozibadorligini oshirishga yordam beradi, hududlarning turizm salohiyatini oshiradi va salbiy mavsumiy tebranishlarni kamaytiradi.

Infratuzilmani rivojlantirishning iqtisodiy ta'siri ikki jihatda namoyon bo'ladi. Bular:

- to'g'ridan to'g'ri;
- bilvosita.

Birinchisi, turistlar oqimi va ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmining ko'payishi natijasida soliq tushumlari ko'payadi, aholining serdaromad ish o'rinlari bilan band bo'lishiga erishiladi.

Ikkinchisi, animatsiya effektida o'zini namoyon qiladi va tegishli sohalar – qurilish, transport korxonalari, dam olish va ko'ngilochar tashkilotlar, telekommunikatsiya tizimlari, umumiy ovqatlanish korxonalari, maishiy xizmat

ko'rsatish va shu kabilarning rivojlanishini ta'minlaydi. Turizm infratuzilmasi va turdosh tarmoqlar infratuzilmalari turizm sohasi faoliyatining asosi va uning uzoq muddatli raqobatbardosh xizmatlar bilan rivojlanishining zarur sharti hisoblanadi. Turizm infratuzilmasi sayyohlar uchun turar joy-jamoaviy turar joylar (mehmonxonalar, sanatoriylar, pansionatlar, dam olish uylari, turizm bazalari va hokazo), ko'ngilochar muassasalar, akvaparklar, suv havzalari, ixtisoslashtirilgan rekreatsion xizmatlarni taqdim etuvchi kompaniyalarning sarguzashtli va zavqli turizm xizmatlari orqali taqdim etiladi.

Shuningdek, turizm ko'rgazma obyektlari – madaniyat, tarix, tabiat yodgorliklari, ekskursiya taklifini shakllantirish lozim. Turdosh tarmoqlarning infratuzilmasi turizm sohasining rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Bu, birinchi navbatda, transportning barcha turlari xizmatlari: yo'l qoplamalarining uzunligi va sifati, aeroportlar, temir yo'l stansiyalari va avtomobil yo'llarining sig'imi, boshqacha qilib aytganda, turizm resurslarini iste'mol qilishda qulaylikni ta'minlash qobiliyati bilan tavsiflangan transport infratuzilmasini o'z ichiga oladi.

Ikkinchidan, o'z faoliyatini rekreatsion foydalanuvchilarning talabisiz amalga oshirishi mumkin bo'lgan korxona va tashkilotlar tomonidan taqdim etiladigan ijtimoiy infratuzilma, ammo sayyohlar yashaydigan joylarda kafelar, restoranlar, muzeylar, teatrlar va kinoteatrlar, kundalik hayot uylari, hayvonot bog'lari, ko'rgazma zallari, galereyalar va hokazolarni o'z ichiga oladi.

Uchinchidan, axborot infratuzilmasi ma'lum aloqa vositalarining (mobil, sun'iy yo'ldosh, Internet xizmatlari) mavjudligi yoki yo'qligi, ularning narxlari mavjudligi va qamrov zonasi bilan tavsiflanadi.

To'rtinchidan, kurort-sayyohlik majmuasi bilan bevosita bog'liq bo'lmagan va turizm mahsulotlarini shakllantirishda ishtirok etmaydigan, ammo sayyohlarga moliyaviy xizmatlar, sug'urta, oziq-ovqat, uy-joy kommunal xizmatlari, kiyim-kechak, poyabzal, suvenirlar, kurort aksessuarlari, turizm jihozlari va shu kabilarni taqdim etish uchun zarur bo'lgan sanoat infratuzilmasi.

Bugungi kunga qadar kommunal infratuzilmaning yetishmasligi (energiya va suv ta'minoti inshootlari, kanalizatsiya tozalash inshootlari) kurort va sayyohlik klasterini yanada rivojlantirish va xususiy investorlarga jozibadorligini oshirish uchun jiddiy to'siqdir. Dam olish mavsumida kommunal xizmatlarga yuk bir necha bor ortadi va eskirgan infratuzilma noxush hodisalar xavfini yaratadi. Iqtisodiy asoslangan tarifning bir qismi sifatida xarajatlar tarkibini o'zgartirishga, uy-joy kommunal xizmatlarini ishlab chiqarish va ta'minlash jarayonida yuridik shaxslarning munosabatlarini yaxshilashga muhim ahamiyat beriladi. Kommunal xizmatlarni taqdim etish uchun raqobatbardosh bozorni yaratish, xususiy investitsiyalarni jalb qilgan holda mavjud infratuzilma obyektlarini texnik qayta jihozlash muammosini hal qilish lozim.

Raqamlashtirish texnologiyalarini qo'llash kurort va turizm sohasini rivojlanishning mutlaqo yangi bosqichiga olib chiqadi va bu jarayonda yetakchi rol internetga tegishli. Global Internet tarmog'idan foydalanishning afzalliklari iste'molchilar nuqtayi nazaridan ham, turizm xizmatlari ishlab chiqaruvchisi nuqtayi nazaridan ham muhim omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi turizm xizmatlari bozorining tuzilishini o'zgartirishi, turoperatorlar va turizm mahsulotlarining oxirgi foydalanuvchilari o'rtasidagi vositachilarni olib tashlashi mumkin. Mustaqil ravishda o'z sayohatlarini yaratish, mehmonxonalarni bron qilish, kerakli ekskursiyalar, xizmatlar va sayyohlik yo'nalishlarini tanlash, turli xil transport turlarining jadvallarini taqqoslash, elektron to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lgan iste'molchi sayyohlik agentliklarining xizmatlaridan voz kechishi va to'g'ridan to'g'ri aloqaga o'tishi mumkin. Xizmat ko'rsatuvchi provayder bunday sharoitda mintaqaviy turizm sohasi uchun yagona axborot makonini shakllantirish, kengayib borayotgan bank muassasalari bilan hamkorlikni rivojlantirish va mintaqalararo axborot hamkorligini kengaytirish eng muhim va dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. Dam olish va turizm sohasidagi sifat o'zgarishlari mintaqaning rekreatsion rivojlanishini oqilona rejalashtirish va davlat-xususiy sheriklikni

takomillashtirishga asoslanadi, buning natijasida Samarqand viloyatining barqaror raqobatbardosh turizm klasterini shakllantirishga bevosita yordam beradi.

XULOSA

Turizm tashkilotlarining iqtisodiy barqarorligi, mustahkamligi va raqobatbardoshligini baholash va qiyosiy tahlil qilish bo'yicha ishlab chiqilgan tavsiyalarimiz amaliyotga joriy qilinsa, so'zsiz, turizm tashkilotlari ishini yaxshilash, raqobatbardoshligini mustahkamlash imkoniyati tug'iladi va ta'sirchan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun asos bo'ladi.

Hududlarda turizm sohasining barcha xizmatlarini rivojlantirishda xodimlarning taqsimoti balansini nazorat qilib borish lozim. Shuningdek, turizm xizmatlari bozorida mavsumiylik kuzatilishi sababli xodimlarning turli kasblarga moslashuvchanligini oshirish kerak bo'ladi.

Hududning tarixiy yodgorliklari va zamonaviy arxitektura obyektlarini ko'rgani kelgan turistlar qisqa muddatli rekreatsion xizmatlarga yoki rivojlanib borayotgan agroturizm bog'lariga yo'naltirilsa, turistlarning manzillarda qolish muddatlari bir necha kunga uzaytiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aliyeva M.T. Mehmonxona menejmenti. Darslik. – T., 2010. – 150 bet.
2. Amonboyev M., Oppoxonov N., Dehqonov B. Turizmda atrof-muhit iqtisodiyoti. Darslik. – T., 2021. – 150 bet.
3. Eshtayev A.A., Norchayev A.N., Eshov M.P. O'zbekistonning turizm salohiyati va uni rivojlantirish istiqbollari. – T., 2023.
4. Eshtayev A.A. Turizm sohasini boshqarishning marketing strategiyasi. – T.: Fan, 2011.
5. Dustmurodov O.I. Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishning o'ziga xos tendensiyalari. // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 8-son. – T., 2024-yil. 458-467-betlar.

6. Dustmurodov O.I. Hududiy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy tamoyillari va omillari. // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – T. Maxsus son. 2023-yil. 349-358-betlar.

7. Kholmuminov Sh.R., Dustmurodov O.I. Objective necessity and importance of increasing the economic efficiency of tourism development in the context of the formation of an innovative economy. // Iqtisodiyot va ta'lim. 2-son. – T., 2022-yil. 321-bet.

8. www.UNTourism.